ION BREAZU, THE MAN OF THE THE TRANSYLVANIAN EARTH

Sabina Larisa Marin (Oltean)
PhD. student, „1 DECEMBRIE 1918" University of Alba Iulia

Motto: „A fi ardelean, înseamnă a duce un gând până la capăt..."
Lucian Blaga

Abstract:The Romanian literary history has always reflected on the significance of Transylvania in our literature, on this region's contribution to the development of culture, as a whole. Among the people that have brilliantly illustrated the Transylvanian region in the interbelic and postbelic period, is the teacher, publicist, literary critic and historian, Ion Breazu. That is why, for those who have knowledge of Transylvania's literary life it was worth the effort to make the emblematic figure of Ion Breazu well-known around the country.
As one of Ion Breazu's most faithful friends, well-known critic and inspiring animator of the Romanian magazine Gând românesc demonstrated, Ion Breazu's educational background coincides with first signs of a literature affirmation in perfect agreement with what was written over the Carpatians.
With no complexes, the period after the Great Union admits some strictly artistic concessions and the emergence of L.Rebreanu, P. Dan in prose, and L. Blaga in poetry justifies same other approaching methods, filtering extra-literary factors, promoting, in full knowledge, a severe, but perfectly informed literary criticism.
The history of Transylvania and the destiny of the Romanians living in Transylvania, the realities uncovered after 1918, the organic liasons between the province ruled by the Hasburgs and then, later by the Austro-Hungarians dualism and Romania, the normal pulse of these relationships and also the interaction of values (the migration of Transylvanian scholars to Tara Romaneasca and Moldavia)generated a reality highlighted by spiritual features by the collective psychology and by programs under the emblem of the Romanian folk ethos and of values recepted from the country.
"Transilvanias, the spirit of the Transylvanian" was a concept justified only by historical circumstances and by the conditien of "being" of the Romanians from Transilvania. Ion Breazu`s lesson invites everyone to a collective research and to the revelation of the processes of literature`s internal development. Above all things, beyond the specific data of a literary Transylvania, Ion Breazu pleads for a germinely Romanian approach, without fail.

Keywords: literary, history, Transylvania, critic, methods

Înaintea cerului, înaintea apelor, înaintea pietrei dure sau pisate, pe care ne calcă pașii, a fost Cuvântul. Dorința comunicării, a expresiei și a exprimării este irezistibilă. Similitudini, relații, apropieri, trăiri diverse, în lumini și umbre sunt puse în forma concretă prin forța aproape magică a cuvântului. Prin comparație cu celelalte spații locuite de români, accesul la cuvânt pentru fii de țărani din Transilvania s-a dovedit anevoioasă, dar cu atât mai luminoasă a fost izbânda dobândită mai ales după actul Unirii de la 1 decembrie 1918. Sunt unanim recunoscute sensurile pe care Transilvania le aduce la dezvoltarea literaturii noastre în ansamblul ei, dobândind dimensiuni legendare și reușind ea însăși a-și câștiga dreptul la legendă. Întreaga sa existență culturală dinainte de 1918 a cunoscut mlădierile unui epitalam dedicat contopirii spirituale a provinciilor românești, fiind orientată spre vămile vremelnice ale Carpaților. Pe măsura ce se desăvârșea națiunea română modernă, „literatura ei apelează la Transilvania în angajarea forțelor ei sub același steag al unității

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)

de neam. Transilvania nu e numai leagăn al naşterii românilor, acum. Ea e leagăn de cultură, de asemeni" [1].

Istoria literară românească a reflectat adesea despre semnificaţiile Transilvaniei în literatura noastră, despre contribuţia acestui spaţiu la dezvoltarea culturii în ansamblul ei. Printre figurile care au ilustrat cu strălucire spaţiul transilvan în perioada interbelică şi postbelică, se numără si Ion Breazu, profesor, publicist, critic şi istoric literar. De aceea, pentru cei care au cunoştinţă despre viaţa literară a Ardealului, efortul de a scoate figura emblematică a lui Ion Breazu, dintr-un nemeritat con de umbra, nu va părea inutil, mai ales că „Pentru Ion Breazu exista o singură valoare, aceea a duratei, şi numele ei era Transilvania"[2].

În Clujul universitar de după Unire, în volumul consacrat „oamenilor din Ardeal"[3], Radu Brateş evocă personalitatea profesorului Ion Breazu, istoricul literar format sub auspiciile lui G.Bogdan-Duică şi criticul cuprins de entuziasmul apariţiei mugurilor unei literaturi româneşti în Ardealul abia reîntregit.

Aparţinând unei generaţii de tineri intelectuali invitaţi de apelul patetic al lui Vasile Pârvan să studieze în nou creata universitate a Daciei Superioare, Ion Breazu retrăieşte momentul, fără îndoială emoţionant, al uceniciei sale universitare: „în toamna anului 1920 veneam la Cluj, absolvent al unuia din numeroasele licee româneşti proaspete ale Ardealului, cu gîndul de a mă înscrie la Facultatea de Litere. Aduceam cu mine o mare iubire pentru literatura românească, pe o care o cunoşteam mai mult din bogate lecturi particulare, decât din ce mi-au dat profesorii, copleşiţi sărmanii de povara vremilor prin care trecusem"[4]. Nu e defel greu să ne imaginăm, impactul primelor cursuri de literatură română. Cel dintâi curs, *Lecţia de deschidere*, i-a aparţinut viitorului său profesor, G. Bogdan-Duică.

Este interesant să observăm cum se cristalizează deciziile lui Ion Breazu şi teritoriul preeminent al cercetărilor de mai târziu. Mai întâi este evident că profesorul său urma directivele *Junimii* şi, bineînţeles, ale lui T. Maiorescu, în sfera acelui realism popular teoretizat mai târziu de Ion Breazu în demersul său menit să definească coordonatele estetice şi literare ale literaturii Transilvaniei. În al doilea rând, invocarea conceptelor taine-iste, recursul la ideologia literară a danezului G. Brandes, pregătesc constituenţii directivei regionaliste, ai metodei cercetării regionale.

Determinismul istoric, social şi geografia culturală, într-o accepţiune suplă şi desprinsă de toate criteriile lui Hyppolyte Taine, legitimează studiul istoric şi critic (dublat, aşadar, de precepte valorizante) al literaturii române din Ardeal, literatură văzută în devenirea ei istorică, prezidată de principii înscrise mai târziu într-un sistem de norme, - codificare a unor dominante generate de condiţia istorică a provinciei aflate în regimul Imperiului austro-ungar şi în acela al permanentei invocări a statutului românilor de până la Unirea din 1918.

Anii formaţiei lui Ion Breazu coincid - aşa cum o va demonstra ceva mai târziu unul dintre cei mai statornici prieteni ai săi, criticul şi animatorul revistei *Gând românesc*, Ion Chinezu - cu primele semne de afirmare a unei literaturi în perfectă consonanţă cu literatura de dincolo de Carpaţi. Fără complexe (istoria literaturii române, unitară în geneza şi procesele sale interne, justifică situarea Transilvaniei ca matrice a unei mari literaturi), perioada de după Unire nu mai admite concesiile de ordin strict artistic, iar apariţia lui Liviu Rebreanu, Pavel Dan, în proză, şi Lucian Blaga, în poezie, legitimează alte criterii de abordare, epurând factori extraliterari şi promovând, în deplină cunoştinţă de cauză, o critică literară exigentă şi perfect informată.

Ion Breazu este încă de la începutul carierei sale şi un critic literar. Nu este de mirare că un savant precum Sextil Puşcariu, el însuşi comentator şi interpret al creaţiei blagiene aflate la debutul ei, va saluta intervenţia unui reprezentant al generaţiei de intelectuali ardeleni formaţi în anii următori Unirii. Seria de cronici consacrată poeziei şi dramaturgiei lui Lucian Blaga constituie -

[1]Mircea Zaciu, *Ca o imensă scenă, Transilvania*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996, p.18.
[2] *Ibidem*, p.431.
[3] Pompiliu Constantinescu, *Literatura Ardealului, Scrieri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 31.
[4] *Ibidem*, p. 34.

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)

alături de intensa și avertizata contribuție a lui Ion Chinezu - una dintre cele mai exemplare interpretări ale operei scriitorului atât de controversat la începutul carierei sale literare și filosofice (poate că Transilvania este provincia cea mai rezervată, într-o anume etapă, față de opera poetului).

„Acești prieteni pe care îi onorezi cu titlul de generația tânără au mult entuziasm nobil în sufletul lor și multă dragoste pentru Ardeal”[5]. Este un pasaj dintr-o scrisoare - printre primele - adresată de Ion Breazu lui Lucian Blaga. Suntem în toamna anului 1926 și conștiința că se formează o autentică generație de viitori cărturari (filologi, istorici, filosofi, sociologi etc) este inflexibil argumentată de Ion Breazu, deși spectacolul Clujului postbelic nu e totdeauna încurajator pentru entuziasmul în ineluctabilă scădere al viitorului istoric și critic literar. Numele unor intelectuali tineri, intratabili atunci când este vorba de compromisuri făcute în numele unor considerente politice sau de grup, este adesea pomenit de Ion Breazu sau de Ion Chinezu: Olimpiu Boitos, Aurel Buteanu, Teofil Bugnariu stau alături de acela al unor universitari de incontestabil prestigiu ca Vasile Bogrea, Ștefan Bezdechi, Sextil Pușcariu, Victor Papilian.

Una dintre cele mai o tulburătoare prietenii se întemeiază acum, în anii uceniciei universitare: este vorba de relațiile dintre Ion Breazu și David Prodan, istoricul de o probitate și o demnitate intelectuală absolut exemplare. Sunt în ***Memoriile lui David Prodan*** mărturii pentru pilduitoarea prietenie dintre doi intelectuali veniți la studii din aceeași zona geografică a Transilvaniei, copii de țărani înzestrati cu vocația studiului și a efortului laborios, încăpățânat, refuzîndu-și cabotinismul altora și megalomania unor exemple intrate, fatal, în uitarea întemeiată a Timpului. „Noi, arhiviștii, nu toți veneam de la istorie; - notează David Prodan în *Memorii* - veneam unii și de la alte specialități. S-au nimerit însa unii printre noi și de mare calitate. Numesc înaintea tuturor pe Ion Breazu, de prietenia și spiritul căruia am beneficiat mulți ani în șir. Venea de la literatură, dar cu o cultură și un gust pentru artă din cele mai înalte. Prietenia care ne-a legat apoi o viață a devenit astfel pentru mine și o veșnică școală”[6].

Ediția din 1984 a extraordinarei lucrări a academicianului David Prodan, ***Supplex Libellus Valachorum***, este dedicată „Memoriei prietenilor mei Ion Breazu și Ion Chinezu”[7], iar însemnarile din cronologia adesea frântă a cărții de memorii a lui David Prodan adaugă la aceasta laudă a prieteniei: „Cu Breazu am fost mereu împreună, n-am simțit nevoia corespondenței. Deși de nimeni n-am fost mai apropiat, de la nimeni n-am învățat mai mult ca de la el”[8]. În spațiul acestei prietenii: „Ion Breazu, Ion Chinezu, Pavel Dan, Vasile Băncilă”[9] realizăm, cel puțin prin intermediul cărților și al memorialisticii, discrete, sincere, patetice uneori, liniile unui climat spiritual din când în când atins de atmosfera provincioasă, de localismul suficient și de orgoliile și vanitățile unor false valori ardelene.

Important este, însă, că în regimul legăturilor statuate, prietenia se clădește în virtutea unor norme venite din etosul acestui teritoriu, unde literatura, începând cu I. Budai-Deleanu și continuând cu Ioan Slavici, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu sau Pavel Dan, cu Lucian Blaga, Octavian Goga sau Aron Cotruș, celebrează norme etice ferme, adevărul relațiilor interumane, realismul și profunzimea ideilor, spiritul misionar și o finalitate artistică inseparabilă de marile probleme ale vieții. Sunt explicabile, astfel, reacțiile tânarului Ion Breazu din corespondența sa cu Blaga, un dialog al confesiunilor și al credinței inegalabile în valorile culturii. Conspirația împotriva poeziei și, mai cu seamă, a teatrului lui Blaga produce revolta și indignarea interlocutorului rămas la Cluj: „Cu toate că cunosc puțin culisele lumii noastre scriitoricești - observă Ion Breazu în scrisoarea expediată de la școala Română din Fontenay-aux-Roses -, îmi pare că nu greșesc când afirm că numai acțiunea personală - care se manifestă mai adesea în atașare la o clică - poate face zgomot în jurul numelui tău”[10].

[5]Rene Wellek, *Istoria criticii literare moderne 1750-l950,* Editura Univers, București, 1979, p. 50.
[6] *Ibidem,* p. 52.
[7] *Ibidem,* p. 57.
[8] *Ibidem,* p. 62.
[9] *Ibidem,* p. 64.
[10] Pavel Dan, *Jurnal,* Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 112.

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)

Diagrama nu pare defel încurajatoare în alte însemnări epistolare. „Criza literară din țară n-a fost niciodată atât de acută că acum”[11], notează în septembrie 1931: „mor sufletește”[12], se confesează în același an epistolierul clujean.

Apoi, în anul imediat următor (1932), dezamăgirea este extinsă la climatul provincial al burgului transilvănean: „<<Am impresia, mai mult decât oricând, că mucezim aici, în Clujul acesta>>. Criza l-a provincializat și mai o mult, pentru ca - în anul 1934 - să denunțe îngustimea unor raporturi și existența larvară a unor intelectuali care au ajuns la faza demitizarii și demistificării, în consecință, a unor iluzii - se vede - spulberate: <<încolo - noi ne târâm într-o existență măruntă, plină de amărăciunile vieții private și publice>>”[13].

Omul acesta, înzestrat cu o discreție sufletească rară, cu o decență a demersurilor și cu o exactă estimare a propriilor sale calități, știe, în schimb, să recunoască valoarea lui D. Popovici, în pofida eșecului sau în competiția cu elevul lui D.Caracostea, neuitând să prețuiască directiva istorico-literară și comparatistă a profesorului său G. Bogdan-Duică și, mai cu seamă, să fie solidar cu adevărații intelectuali ai Transilvaniei deceniilor trei și patru.

Dacă Ion Chinezu are meritul de a fi protejat începutul carierei, atât de scurte și atât de tragic întrerupte, a lui Pavel Dan (pregătind, de altminteri, ediția *Urcan Bartrânul* din 1938 și, ulterior, cea din 1944), la rândul său, Ion Breazu corespondează cu prozatorul aflat la Viena în ultimele luni de viață. Arareori, confesiunea unui scriitor pare mai tragică și mai copleșitoare ca aceea a lui Pavel Dan dintr-o scrisoare expediată din Viena în 1937, anul morții autorului lui *Urcan Batrânul*: „Dar m-a cuprins o jale și un amar pentru toată pustiita mea tinerețe, de-mi vine să întru în pământ. Doamne, dacă n-ar fi fost copilul acela! Dar eu am trăit o viață atât de amară și de chinuită că mă îngrozesc numai la gândul că ar trebui s-o reînceapă altcineva de la început. La urma urmei, cum mi-o fi scrisă”[14].

Generozitatea lui Ion Breazu este, și în acest caz, impresionantă, trimițându-i scriitorului bolnav cărțile cerute și încurajându-l în concursul organizat de *România nouă*. Cum se știe, Pavel Dan a obținut premiul pentru fragmentul de roman *Iobagii*, și, grație banilor primiți, s-a internat într-un spital vienez, cu speranța o unei iluzorii vindecări.

În schița istorică produsă de Ion Breazu, *Literatura românească contemporană a Transilvaniei* (1934), Pavel Dan este considerat, în ordinea formării unei generații tinere: „Cel mai de seamă dintre prozatorii acestei generații - și poate talentul ei cel mai original”[15]; realismul conjugat cu o viziunea fantastică, de extracție folclorică izbutesc – observă Ion Breazu - „să învaluie aceste două elemente o într-o atmosferă tragică, în care moartea și forțele supranaturale înlănțuie cu puterea unei obsesii”[16].

Solidaritatea generației este remarcabilă prin consecvență și constanta atitudinii. Privilegiul acestei generații de intelectuali ardeleni este rectitudinea opiniilor și opțiunilor, ideologia literară urmată, receptivitatea pentru o literatură nouă, deschisă orizonturilor, și, în consecință, orientărilor noi din literatura europeană în special.

Ion Chinezu, criticul și directorul de opinii al *Gândului românesc*, este o personalitate caracterizată prin sobrietate, cultură, rafinament și un simț sigur al nuanțelor și al valorilor permanente în judecata formulată de Ion Breazu.

Cum se știe, Ion Breazu a fost elevul lui G. Bogdan-Duică; un text semnificativ pentru atitudinea discipolului este discursul comemorativ rostit de Ion Breazu în Aula Magna a Universității clujene la 16 decembrie 1934. Circumstanțele speciale au făcut posibilă evocarea profesorului clujean, dispărut fulgerător în septembrie a aceluiași an. Vocea vorbitorului nu e scutită de patetismul momentului, asociind amintiri personale, o anume etapă privilegiată din cariera lui G.

[11] *Ibidem*, p. 114.
[12] *Ibidem*, p. 121.
[13] *Ibidem*, p. 123.
[14] *Ibidem*, p. 186.
[15] Ion Breazu, *Literatura Transilvaniei*, Editura Casa Școalelor, 1944, p. 358.
[16] *Ibidem*, p.358.

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)

Bogdan-Duică, titularul Catedrei de Literatură Română de la Facultatea de Litere de după 1918. Ion Breazu amintește: „și am avut norocul - să-i fiu elev în cea mai frumoasă epocă o a activității lui”[17].

Incontestabil, Ion Breazu s-a format la lecțiile lui G. Bogdan-Duică închinate reprezentanților Școlii Ardelene, Junimismului maiorescian, urmărindu-i, în același timp, cu admirație apariițiile editoriale consacrate lui George Lazăr, lui Simion Bărnuțiu, sau articolele despre Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, recenziile publicate de profesorul său în revista lui Ion Clopoțel, *Societatea de mâine*. Admirația, rememorată în discursul rostit în acel decembrie 1934, înseamnă de fapt elogierea dascălului: „acea miraculoasă acumulare de cunoștințe, de amintiri și pasiuni, din care a curs opera, cum izvorul curge din munte”[18]. Ar fi de subliniat trecerea în revistă a activității profesorului, istoric literar de recunoscută rigoare și împătimit interpret, pasionat și adesea nedrept comentator al unor creații literare. Opțiunile categorice ale lui G.Bogdan-Duică sunt în mod firesc reamintite; în schimb, temperamentul și intoleranța unor puncte de vedere sunt abia sugerate în discurs. Nu era momentul unei analize mai docte, desigur; avem să recunoaștem, însă, că Ion Breazu prețuiește o operă, dincolo de erorile de judecată ale magistrului său, pentru că - așa o cum vom vedea în dialogul epistolar Ion Breazu - Lucian Blaga, unde cel de-al doilea este adesea victima incomprehensiunii profesorului clujean și își permite să scrie în termeni extrem de duri despre G. Bogdan-Duică, Ion Breazu sugerează un anume regret pentru incapacitatea - azi rizibilă și ridicolă - a istoricului literar de a se apropia de literatura veacului XX. I-a revenit lui D. Popovici obligația de a examina în termenii proprii ideologiei literare și ai conceptelor care guvernează diversele direcții din istoria literaturii contribuția lui G. Bogdan Duică în cercetarea literară românească și, în special, în crearea la Cluj a unei școli consacrate studiului literaturii.

Apărut mai întâi în *Dacornania IX (1938)* și inclus în sumarul volumului de studii *Cercetări de literatură română* (Sibiu, *„Cartea Românească din Cluj”,* 1944, pp. 215-260), studiul *Evoluția concepției literare* a lui G. Bogdan-Duică este o autentică sinteză de natură să pună în lumină geneza directivei literare profesate de predecesorul lui D. Popovici, sursele conceptuale, modelele, direcțiile și orizonturile estetice adoptate de fostul profesor brașovean.

Format în climatul salutar al „Junimii”, pledând pentru ideile *Junimismului* în disputele provocate în Transilvania de activismul junimist, D. Popovici subliniază un precept devenit ulterior valabil pentru elevii lui G.Bogdan-Duică: integrarea literaturii ardelene „ mișcării literare de peste Carpați”[19].

Excelent cunoscător al *Luminilor*, D. Popovici descoperă modelele cele mai semnificative pentru formația profesorului G. Bogdan-Duică. E vorba, mai întâi, de gustul pentru *Clasicism* și pentru disciplina *Luminilor*: Marmontel, abatele Batteaux și Lessing. Ultimul este obiect de studiu precum fusese pentru T. Maiorescu, personalitatea cea mai influentă în rândurile intelectualității ardelene și în special în acelea ale scriitorilor grupați în o jurul *Tribunei* (1884).

D.Popovici descoperă sursele conceptuale urmate de G. Bogdan-Duică. Pozitivismul și spiritul raționalist ale istoriei literare se regăsesc în lecturile din Hippolyte Taine și, reies poate, mai ales din justificare - „îl împiedecă de a simți și de a înțelege teatrul nou, cu toată larga să receptivitate sufletească”[20].

Ion Breazu se afla atunci la Școala Română de la Fontenay-aux-Roses (1927). Diagrama regretelor și - treptat - a resentimentelor împărtășite (firește, refuzând vehemența și chiar vulgaritatea unor epitete folosite în scrisorile sale de Lucian Blaga) se nuanțează. Greșelile comise de G. Bogdan-Duică par a se multiplica și Ion Breazu îi comunică lui Blaga: „A mai făcut de altfel și alte greșeli în timpul din urmă. Pe unele le iert pentru că le explic, pentru altele sunt dureros impresionat (s.nl.V.)[21].

[17] *Ibidem*, p.362.
[18] Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri. amintiri din tinerețe*, E.P.L., București, 1968, p. 229.
[19] *Ibidem*, p.232.
[20] Pavel Dan, *Jurnal*, Editura Dacia, Cluj, 1974, p.196.
[21] *Ibidem*, p.202.

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)

Dacă mai adăugăm la toate acestea și cursul despre poezia blagiană (opțiune menită - scrie Ion Breazu - să-l zdrobească pe poet: „pentru a te zdrobi”[22]) un curs unde, notează dureros impresionat Ion Breazu, s-au o rostit „adevărate prostii”, atunci accentele se acutizează la cei doi epistolieri: „Am rămas dezolat de orizontul lui îngust și de patima de bătrân rău”[23], încheie Ion Breazu o scrisoare din 1933.

Disprețul categoric al lui Blaga pentru G. Bogdan-Duică este primit nu fără rezerve, deși Ion Breazu pare de-a dreptul paralizat și fascinat de prezența poetului. Istoricul literar, credincios totuși dascălului său, își notează: „În genere, găsesc că L.B. este cam nedrept cu profesorul meu de literatură”[24]. Dincolo de reproșuri și de irepresibile regrete, Ion Breazu păstrează o decentă stimă fostului sau profesor, parând superior ca ținută intelectuală poetului ultragiat. Anticipând, Lucian Blaga l-a utilizat pe Ion Breazu cu relative sentimente de prietenie - și scrisorile sugerează un sentiment amestecat de amiciție interesată din partea filosofului și poetului. Dar despre această situațiune ne vom opri, exhaustiv, în capitolul închinat corespondenței dintre cei doi.

Pentru cariera lui Ion Breazu și a generației sale de filologi formată la școala istorică a lui G. Bogdan-Duică, un rol important îl are contribuția danezului Georg Brandes. Cercetătorul atât de uitat azi se situa pe poziția, înrudită de fapt cu aceea a lui Wilhelm Dilthey, atunci când în Principalele curente literare din secolul al XlX-lea (187l-l890) vorbea despre istoria literaturii ca disciplină a sufletului omenesc, sau, cum afirmă el însusi „...am intenția să redau o schiță a psihologiei din prima jumătate a secolului al nouăsprezecelea, studiind anumite grupuri importante și anumite curente ale literaturii europene”[25].

Pe de altă parte, aceeași lucrare debutează sub semnul unei afirmații proclamate foarte exact: literatura este - pentru G.Brandes - „întreaga istorie a concepțiilor și sentimentelor sale”[26] (ale unui popor), de unde, evident, și opțiunea lui G. Bogdan-Duică, iar, ulterior, a lui Ion Breazu, pentru un studiu menit să pună în lumină și să dea socoteală despre trăsăturile inconfundabile și specifice (în plan cultural și literar) ale unui popor.

Introducerea la *Principalele curente literare din secolul al XlX-lea* este formularea unei metodologii riguroase și ferm edificate pe principii hegeliene, cum spuneam, dar mișcarea istorică este văzută precum un scenariu de un intens dramatism amintind de construcții vaste și de sinteze unde surprindem o dimensiune epică. Pentru G. Brandes, e vorba de „o mișcare istorică posedând întru totul caracterul și forma unei drame”[27]. Așa se face că evenimentul istoric deține un loc prioritar. Romantismul literaturilor franceză, germană, engleză și ecoul unor mișcări vaste decid, în cazul elevului lui G. Bogdan-Duică, studierea unui moment esențial în istoria politică și doctrinară a românilor: Revoluția din 1848. Să nu uităm că istoriografia literară se găsește, în a doua jumătate a secolului trecut, în plină afirmare și metodele preconizate se îmbogățesc, abandonând treptat pozitivismul simplificator și determinismul mecanic. Istoria literară devine, pe măsură ce evoluează conceptual, o istorie critică a literaturii, asumându-și preceptele valorizatoare ale criticii literare în plină expansiune și în creștere de autoritate (Sainte-Beuve).

Autoritatea unui Gustave Lanson pune în discuție instrumentele și criteriile istoriei literaturii, disciplină situată de cercetătorul francez între impresionism și dogmatism, în raporturi echilibrate și de natură să fixeze cercetarea în teritoriul mai larg al istoriei civilizației.

Interesant e de observat că Lanson include factori precum emoția, efectul produs de operă și, mai ales, o analiză estetică a structurilor literare. Firește, era logic să nu fie ignorate elementele tradiționale ale istoriei literare: biografia, documentul pus în pagină, având să lumineze dimensiunea estetică, receptarea și difuziunea creațiilor etc. Sunt termeni unde se situează și demersul lui Ion Breazu de la începutul carierei sale de cercetător, îndrumat de profesorul său și de

[22] *Ibidem*, p.207.
[23] Ion, Breazu, *Literatura Transilvaniei*, Editura Casa Școalelor, 1944, p.302.
[24] *Ibidem*, p.305.
[25] Rene Wellek, *Istoria Criticii literare moderne 1750-1950*, Editura Univers, București, 1979, vol.IV, p.28-29.
[26] Georg Brandes, *Principalele curente literare din secolul al XIX-lea*, București, Editura Univers, 1978, p.5.
[27] *Ibidem*, p.11.

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)

exemplul lucrărilor acestuia. Argumentele pentru ceea ce înseamnă studiul prezidat de „geografia" literaturii, de o metoda de cercetare regională, se găsesc, prin urmare, în principiile istoriei literare, deschise încă de la sfârșitul secolului al XlX-lea unei complexe abordări istorice și critice.

Istoria Transilvaniei și destinul românilor transilvăneni, realitățile dezvăluite după anul 1918, legăturile organice dintre provincia aflată sub stapânire habsburgică și mai apoi sub aceea a dualismului austro-ungar și România, pulsul normal al acestor raporturi precum și interacțiunea valorilor (migrația cărturarilor transilvăneni în Țara Românească și în Moldova) au generat o realitate pusă în valoare de trăsături distincte de natură spirituală, de psihologie colectivă și de programe situate sub emblema etosului popular românesc și a valorilor receptate din țară. „Transilvanismul" a fost un concept justificat de circumstanțele istorice și de condiția de a fi a poporului român din Transilvania.

Afirmarea identității a însemnat, în fond, un program politic și social, cultural și religios, iar apelul la „țară" avea să dobândească valoarea unui temei politic absolut vital. S-a conturat, în spațiul transilvănean, o cultură remarcabilă prin interferențele ei, începând cu I. Budai-Deleanu, cu Școala Ardeleană, și continuând cu scriitorii veacului al XlX-lea, unii dintre ei integrați în zonele superioare ale literaturii române, dincolo de granițele politice ale vremii.

Specificul, mesajele și dimensiunea valorilor au fost recunoscute nu o dată și avem să ne amintim de o mai veche afirmație a lui G. Călinescu, potrivit căreia „marea literatură română s-a constituit în spațiul ardelean: George Coșbuc, Ioan Slavici, Liviu Rebreanu"[28]. Să reținem că unele considerații asupra specificului literar și cultural al Transilvaniei vin de la cercetători situați în afara frontierelor spirituale ale provinciei. Eseurile lui Pompiliu Constantinescu, în special *Literatura Ardealului (*1936), definesc argumentat întemeiata configurare a spiritualității transilvănene, neuitând, însă, să proclame unitatea spirituală a românilor. Altfel, sensibilitatea literaturii Ardealului, sursele folclorice, conștiința determinismului inexorabil al vieții oamenilor, moralismul și vocația realismului sunt reafirmate și în contribuțiile autorilor G. Bogdan-Duică, Ion Breazu, Vasile Băncilă și Ion Chinezu.

Un moment cu totul ieșit din comunul unor considerații generale l-a constituit inițiativa lui Ion Chinezu menită să formuleze un concept al contribuției inconfundabile a Transilvaniei la definirea culturii românești văzută în raporturile ei organice cu valorile celorlalte provincii istorice românești.

Numărul revistei *Gând Românesc* consacrat relevării prezenței Ardealului apare în 1939 și stă sub semnul unei retrospective: două decenii de contribuție ardeleană la valorile gândirii și ale culturii, ale artei și științei românești. Privirea exactă asupra acestor ani o datorăm, în ce privește literatura, lui Ion Chinezu: *Douăzeci de ani de viață literară românească în Ardeal (1919-l939*). Un număr masiv (7-9 septembrie 1939) reunește intervenții remarcabile într-o veritabilă sinteză menită să argumenteze asupra aportului acestui spațiu obsedat încă de istoria trecutului, dar conștient că diferențele specifice, de mentalitate, psihologie colectivă și socială etc, sunt, în fond, contribuția originală și perfect sincronizată a Ardealului la peisajul spiritual românesc.

În acest climat, tezele metodei regionale de cercetare, domeniu unde lucrări de certă autoritate oferiseră modele (vezi Joseph Nadler, *Literaturgeschichte deutscher Stamme und Landschaften,* Regensburg, 1912-l918, vol. I-III), sunt asumate deplin de Ion Breazu și de generația sa de intelectuali proveniți din Transilvania.

Cum fenomene și atitudini, precepte și manifeste luări de poziție erau numeroase, iar istoria Transilvaniei era una dintre cele mai elocvente realități spirituale, definite în termeni proprii, Ion Breazu își structurează principiile și criteriile. Semnificativă este *Lecția sa de deschidere din*

[28] ***Corespondența lui G. Călinescu cu Al. Rosetti (1935-1951),* București, Editura Eminescu, 1977. Într-o scrisoare din 23 septembrie 1940, dându-i lui Al. Rosetti informații despre stadiul în care se află redactarea *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent,* ține să precizeze: „în concluzie, dovedesc că literatura română își are sediul mai ales în Ardealul, ocupat (Coșbuc, Rebreanu etc), pe versanții munților, pe marginile granițelor (Slavici), că teritoriu ei pe formație este tocmai ceea ce ni se contestă. Acesta e și adevărul", p. 142.

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)

1943, când Universitatea se găsea în refugiu la Sibiu. Temeiurile populare ale literaturii române din Transilvania fixează de la început paradigma interpretării, Ion Breazu afirmând: „Metoda cercetării regionale în istoria literară a unui popor s-a dovedit deosebit de rodnică în anii din urmă”[29].

Nici urmă de opacitate sămănătoristă în exegezele istoricului literar. De altminteri, Junimismul fusese una dintre barierele opuse sămănătorismului și manifestărilor sale precursoare, sancționate drastic. În același timp, manifestul reafirma unitatea spirituală a românilor de pretutindeni și convoca la o estimare strict estetică a literaturii, eliberată de diverse forme de parazitism politic sau de utilitarism.

Lecția lui Ion Breazu invită la o cercetare obiectivă și la decelarea proceselor de dezvoltare internă a literaturii. Mai presus, însă, de datele specifice ale Transilvaniei literare, Ion Breazu pleda fără echivoc pentru un demers pur românesc, iar în „Cuvânt înainte” la volumul său „Literatura Transilvaniei” (1944), text liminar al volumului său, apărut la Sibiu, în august 1943, ținea să avertizeze: „Am insistat în cursul lor (este vorba de studiile incluse în volum), ori de câte ori s-a ivit prilejul, asupra procesului de osmoză spirituală între Transilvania și celelalte provincii românești...”[30].

Alături de Ion Breazu, criticul de la *Gândul românesc*, Ion Chinezu, fixează, potrivit cu devenirea istorică a manifestărilor literare în Transilvania, coordonatele și caracteristicile de natură să ofere dimensiunile ideologice și estetice. În sinteza elaborată de Ion Chinezu la aniversarea a două decenii de literatură românească în Transilvania de după anul 1918, misionarismul, afirmarea valorilor naționale și sociale, tendințele spre un realism obiectivat, eticismul și funcția educativă manifestă ar constitui termenii distinctivi ai literaturii, neuitând, însă, că acțiunea ideilor junimiste a decis statuarea mai exactă, teoretic vorbind, a fenomenului literar transilvănean.

De altminteri, Ion Breazu subliniase în studiul său *Pătrunderea ideilor junimiste în Transilvania*, rolul decisiv al criticii maioresciene. Ion Chinezu operează frecvent cu conceptul de transilvănism „geografic și istoric”[31] acceptând existența unui univers și a unei tipologii modelate de un anume topos determinant. Ideea nu e defel străină cercetării contemporane, atunci când ne referim la specificul literaturii sudului Statelor Unite (Thomas Wolfe, William Faulkner, Robert Penn Warren, Erskine Caldwell etc.) sau la acela al literaturii latino-americane. Este firesc astfel ca în spațiul Transilvaniei și al celorlalte provincii românești distincțiile și caracteristicile individualizatoare să impună acceptarea unei metode teoretizate cu argumente peremptorii.

Ion Breazu produce o reprezentare istorică mai accentuată pentru a explica preeminența universului țărănesc în literatura provinciei (până la un anume moment al afirmării scriitorilor în perioada interbelică), afirmarea patrimoniului popular (este subliniată justificat acțiunea exercitată de *Tribuna* de la finele veacului trecut), dominanta epică, masivă și puternică.

Ecoul reflecțiilor lui T. Maiorescu din *Literatura română și străinătatea* (1882) este, așadar, foarte viu, iar conceptul de *român popular* este ilustrat acum exemplar prin scriitorii Ardealului. Ion Breazu nu ignoră logica dezvoltării moderne a literaturii. În consecință, comentariile sale succinte, dar extrem de sigure din *Povestitori ardeleni până la 1918* și, mai cu seamă, din *Literatura română contemporană a Transilvaniei* invocă experiențe semnificative. Viziunea mitică a lui Lucian Blaga, ipostază cu totul originală de a înțelege recursul la creația populară precum și tragicul dimensionat într-o viziune nouă în proza lui Pavel Dan înregistrează - simptomatic - o altă sincronizare în zonele cele mai noi ale literaturii românești și europene.

Așadar, prezența lui Ion Breazu, ca exponent al pământului transilvănean, capătă o valoare aparte, după cum afirmă Mircea Popa: „ea reprezintă, într-un fel, linia mediană ce unește comparatismul de anvergură al lui Dimitrie Popovici cu studiul arhivistic și de cercetare locală a lui G.Bogdan- Duică, profesorul și mentorul său”[32].

[29] Ion Breazu, *op.cit.*, p. 5.
[30] Ion Breazu, *Literatura Transilvaniei*, Editura Casa Școalelor, *1944*, p. 3.
[31] Ion Chinezu, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană,* Editura Revistei Societatea de Mâine, 1930. p. 15.
[32] Mircea Popa, *Figuri universitare clujene*, Editura Grinta, Cluj Napoca, 2002, p.171.

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)

BIBLIOGRAPHY

1. Brandes, Georg, *Principalele curente literare din secolul al XIX-lea*, Editura Univers, București, 1978
2. Breazu, Ion, *Literatura Transilvaniei*, Editura Casa Școalelor, 1944
3. Breazu, Ion, *Lupta românilor din Transilvania penru limbă*, Tipografia „Cartea Românească din Cluj" Sibiu, 1943
4. Breazu, Ion, *Viața literară românească în Ardealul de după unire,* „Minerva" Institut de literatură și tipografie, Cluj 1934
5. Băncilă, Vasile, *Semnificația Ardealului*, în *„Gând românesc",* an. VII, 1939, nr. 7-9
6. Chinezu, Ion, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană,* Editura Revistei Societatea de Mâine, 1930
7. Chinezu, Ion, *Două decenii de viață literară românească* (1919-l939) în *Gând românesc*, an. VII (1939), nr. 7-9, septembrie
8. Constantinescu, Pompiliu, *Literatura Ardealului, Scrieri*, Editura Minerva, 1972
9. Constantinescu, Pompiliu, *O nouă imagine a Ardealului creator* (1943), în *Scrieri. Manifestul Cercului literar de la Sibiu*, apărut, inițial, în ziarul *Viața* (13 mai 1943)
10. ***, *Corespondenţa lui G. Călinescu cu Al. Rosetti (1935-1951)*, ediţie îngrijită, cu prefaţă, note şi indice de Al. Rosetti, cu o postfaţă de Vasile Nicolescu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1977
11. Pavel, Dan, *Jurnal*, Editura Dacia, Cluj, 1974
12. Popa, Mircea, *Figuri universitare clujene*, Editura Grinta, Cluj Napoca, 2002
13. Pușcariu, Sextil, *Călare pe două veacuri. Amintiri din tinerețe*, E.P.L., București, 1968, p. 229
14. Wellek, Rene, *Istoria criticii literare moderne 1750-l950*, Editura Univers, București, 1979
15. Zaciu, Mircea, *Ca o imensă scenă, Transilvania*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996

BDD-A29576 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:07 UTC)